

התנא החשיב במשנתנו רק את מנין ראשי השנים שדיניהם חלים ללא עשיית מעשה.

אבל **מירי דתלי במעשה**, שנה שאינה מתחילה אלא על ידי מעשה, כגון: התרת התבואה החדשה לאכילה או לקרבן, שאינן מותרות אלא על ידי הקרבת העומר (206) ושתי הלחם, את זה התנא **לא קא חשיב**.

ולכן לא הוזכרו ט"ז בניסן וששה בסיון במשנתנו.

וגם כאן הגמרא הבינה שאיסור כל תאחר נקבע בזמן שאדם יכל להקריב קרבן ולא הקריבו. ולפיכך שלשת הרגלים לגבי כל תאחר מתחילים רק בבוקר של יום ט"ו בניסן, אחרי שהקריבו את התמיד, שאז האדם יכול להקריב את נדריו. אבל לפני הקרבת התמיד אסור להקריב קרבנות אחרים.

ולכן מקשינן: **והרי ראש השנה לרגלים** גם הוא **מירי דתלי במעשה**, שאין שנתו מתחילה עד שיעשו מעשה של הקרבת התמיד. ובכל זאת **קא חשיב** החשיבו התנא במנין ראשי השנים!

ומכאן שהתנא הביא במשנתנו גם את ראשי השנים שחלים על ידי מעשה!

ומתצינן: **בל תאחר** אינו תלוי בהקרבת התמיד, אלא הוא **ממילא חייל**. מאליו הוא חל משקדש היום

וכמו שהגמרא אמרה לעיל, שאף על פי שאין הלילה ראוי להקרבת הקרבן, מכל מקום האדם התחייב להביא את קרבנותיו כבר לפני הרגל. (207)

ומקשינן: **והרי יובלות**, שאין הם מתחילים א-ח אלא על ידי מעשה של תקיעת השופר, ואף על פי כן נשנו במשנה!

נמנים במשנתנו]. וכעין זה תירץ הריטב"א. [ועיין עוד תירוץ נוסף ברשב"א ובחידושי הר"ן. ועיין להלן ח ב תוספות ד"ה בעשרה בתשרי. וטורי אבן שם].

206. הקשה טורי אבן: הרי בזמן הזה התבואה החדשה מותרת בעיצומו של יום [ט"ז ניסן] שלא על ידי מעשה.

ובמנחות סח א נחלקו תנאים אם יום ט"ז ניסן עצמו מותר באכילת החדש משהאיר היום, או שכולו אסור עד הערב. ומכל מקום לדעת הכל החדש מותר שלא על ידי מעשה. עיין שם שהאריך בזה.

207. ראה בהסבר תירוץ הגמרא לעיל [הערה 203].

ראש השנה ליובלות, ואילו לפי הבנת הגמרא כאן יוצא שעשרה בתשרי הוא ראש השנה ליובלות! אלא בהכרח (גם בלא חידושו של רב פפא) צריך לומר שמשנתנו כדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, הסובר שהיובל מתחיל בא' בתשרי [וכפי שהגמרא אכן מתרצת לדעת רב פפא]. ואם כן מדוע הגמרא הקשתה מכאן על רב פפא? [תוספות והראשונים].

ותירץ הרשב"א: לולי דברי רב פפא, היה אפשר לתרץ שמשנתנו התכוונה לומר ארבעה ראשי שנים יש, שהן בארבעה ראשי חדשים, ובאותם ארבעה חדשים יש גם ראשי שנים אחרים [כעין דברי רב נחמן בר יצחק, שתירץ לעיל "ארבעה חדשים ובהם כמה ראשי שנים", אלא שלדבריו משנתנו מונה את ראשי השנים שאינם בראש חודש, ואנו יכלנו לומר שאין הם

ומכאן יש לנו לומר שהתנא חישוב אף את ראשי השנים שחלים על ידי מעשה.

ומתריצין: משנתנו לשיטת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא, הסובר שהיובל חל מאליו בראש השנה ולא על ידי תקיעת השופר ביום הכיפורים.

עד כאן הגמרא נשאה ונתנה בתירוץ של רב שישא בריה דרב אידי, שאמר הטעם שט"ז ניסן וששה בסיון לא הוזכרו במשנתנו, היינו מפני שאין דיניהם חלים אלא על ידי מעשה. [הקרבת העומר ושתי הלחם].

רב אשי אמר טעם אחר מדוע לא הוזכרו במשנתנו אלא ארבעה ראשי שנים, ולא יותר:

כי כך הם דברי המשנה: **ארבע ראשי השנים הם, שהן חלים בארבע ראשי חדשים**. ולא נשנו במשנתנו ט"ז בניסן לרגלים, וט"ז ניסן לעומר, וששה בסיון לשתי הלחם, שכל אלו אינם חלים בראשי חדשים.

ולדברי רב אשי אלו הן ארבעת ראשי השנים: [א] א' ניסן. [ב] א' אלול. [ג] א' תשרי. [ד] א' שבט.

ולכן מקשינן: וכי התנא שנה בתחילת משנתנו באחד בשבט שזה כדברי בית שמאי?! והלא אין דרכו של התנא לשנות סתם משנה כדברי בית שמאי, שהרי אין הלכה כדבריהם!

ומתריצין: התנא ששנה בתחילת משנתנו ארבעה ראשי שנים הם, לא התכוין לקבוע זאת כהלכה פסוקה. אלא, הכי קאמר, מיד הוא פירש את דבריו, ואמר:

מה שאמרתי תחילה שארבעה ראשי שנים הן אין זה הלכה פסוקה, אלא שלשה מתוכם לדברי הכל הן.

והרביעי, שהוא באחד בשבט, הרי זה תלוי במחלוקת בית שמאי ובית הלל.

ומה שאמרנו "שלשה לדברי הכל" אין זה לדברי כל התנאים, שהרי רבי אלעזר ורבי שמעון נחלקו על מה ששנינו באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ואמרו באחד בתשרי. אלא הגמרא מתייחסת כאן רק למחלוקת בית הלל ובית שמאי. (208)

שנינו במשנה: באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה [שאינן מכניסים את הצאן שנולדו מכאן ואילך, יחד עם הצאן שנולדו בשנה שעברה, להתעשר יחד]. אלו דברי רבי מאיר, שמשנתנו סתמה כדבריו.

רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: ראש השנה למעשר בהמה הוא באחד בתשרי.

ועתה הגמרא מבארת את טעמיהם של רבי מאיר ושל רבי אלעזר ורבי שמעון:

אמר רבי יוחנן: ושניהם, רבי מאיר, ואף רבי אלעזר ורבי שמעון, מקרא אחד דרשו, אלא שנחלקו איך לדרשו:

וסתם במשנתנו שלא כדבריהם, ו"דברי הכל" שהוזכר בגמרא היינו דברי בית שמאי ובית הלל שלא מצאנו שהם נחלקו בדבר.

208. רש"י, ריטב"א [ונראה שטעמם מפני שאין ראוי לקבוע הלכה על פי דברי בית שמאי, ולכן אין ראוי לכתוב סתם משנה כדעתם. אבל יתכן שהתנא פסק שלא כדברי רבי אלעזר ורבי שמעון

ואימתי "עמקים יעטפו בר" – באדר, שאז הזרעים צומחים וניכרים היטב על פני הארץ.

ומכאן שהכבשות מתעברות באדר. וזמן עיבור הכבשות הוא חמשה חדשים.⁽²¹⁰⁾ ונמצא שהן יולדות באב, שהוא לאחר חמשה חדשים מאדר.

ולכן, ראש השנה שלהן הוא אלול.

היות והגמרא להלן לומדת ש"סמוך לגמרו – עישורו". שבראש החודש לאחר שהולדות נגמרו [נולדו], אז חל ראש השנה למעשר בהמה.⁽²¹¹⁾

ואילו רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים, כך אמר הכתוב:

אימתי "לבשו כרים [התעברו] הצאן" – בזמן שהשבלים "יתרועעו אף ישירו".⁽²¹²⁾

ואימתי שבלים אומרות שירה, כשמלאו הקשים בגרעיני התבואה? בניסן.

שנאמר [תהלים סה]: "לבשו כרים הצאן הכבשות התעברו [ונראה כאילו הן משמשות לבוש לטלאים שבקרבן, והטלאים נקראים כרים. ר"ח] ועמקים יעטפו בר", יתכסו בתבואה.

כלומר, שהזרעים יתחילו לצמוח, ויהיו ניכרים היטב על הארץ, עד שהעמקים נראים כעטופים בהם.

וכאשר התבואה תגדל, "יתרועעו אף ישירו", הרוח תנשב בה, ואז השבולים יהיו נוקשים זה על זה, ונשמע קולם כעין שירה, ונראות השבלים כמשוררות.⁽²⁰⁹⁾

והכל מודים שיש ללמוד את הכבשות שהוזכרו בתחילת הפסוק, מן התבואה שהוזכרה בסופו, כדלהלן:

רבי מאיר סבר, כך אמר הכתוב:

אימתי "לבשו כרים התעברו הצאן" – בזמן ש"עמקים יעטפו בר", בזמן שהתבואה תתחיל לצמוח.

209. על פי רש"י. ועיין פירושים נוספים בר"ח ובתוספות.

210. בכורות ח א.

211. א. כתב הריט"בא שנתנו את כל אדר לעיבור, ולכן החשיבו את כל אב ללידה, ולכל אחת ואחת יש ה' חדשים, שהמתעברת בתחלת אדר יולדת בתחלת אב, והמתעברת בסוף אדר יולדת בסוף אב. ואין לנו אלא לקבוע זמן כללי לכולם.

ב. הקשה הר"ן: אמנם הגמרא הוכיחה שהצאן יולדות באב, אבל זמן עיבור הבקר הוא תשעה חדשים [בכורות ח א], ואם כן אין הן

יולדות באב, ומדוע ראש השנה שלהם באחד באלול? שהרי במשנה נשנה סתם "באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה", ומשמע בין לצאן ובין לבקר!

ותירץ הר"ן שהפסוק הקישם, שנאמר בענין מעשר בהמה: "כל מעשר בקר וצאן" [ומדוע מקישים את הבקר לצאן, ולא להיפך? ואפשר משום שרוב הבהמות הן הצאן. ר"ן]. ועיין טורי אבן. תוספות יום טוב, וערוך לנר.

212. להלן הגמרא תמהה: מדוע לא פירשו שלבשו כרים הצאן בזמן שעמקים יעטפו בר, כפי שנראה מסדר הפסוק?

ומכאן שהכבשות מתעברות בניסן, וזמן עיבור הכבשות הוא חמשה חדשים, ונמצא שהן יולדות באלול.

ולכן, ראש השנה שלהן הוא תשרי [שהוא סמוך לזמן שנגמרו, נולדו, הולדות].

ומאחר שבפסוק הוזכרו שני זמנים בענין התבואה:

א. "עמקים יעטפו בר", שהוא באדר.

ב. "יתרועעו אף ישירו", שהוא בניסן.

ונחלקו רבי מאיר ורבי אלעזר ורבי שמעון לאיזה פרק זמן של תבואה יש לדמות את התעברות הצאן. ומבאר את הגמרא מדוע בחר כל אחד מהתנאים החולקים את הדימוי שלו:

ואידך, רבי מאיר, נמי, הא כתיב, "יתרועעו אף ישירו", שהוא בניסן! ומדוע אמר רבי מאיר שהכבשות מתעברות באדר?

ומבאר הגמרא: **ההוא קרא, מדבר באפלתא, בכבשות המתאחרות להתעבר, דהויין בניסן.** והפסוק אומר שהן מתעברות בניסן, כאשר התבואה הבשילה, ובשעה שנושבת בה הרוח היא נראית כאילו אומרת שירה.

ואילו רוב הכבשות, כבר התעברו באדר, כפי שלמדנו מ"עמקים יעטפו בר".⁽²¹³⁾

ועתה מבאר הגמרא את דברי רבי אלעזר ורבי שמעון:

ואידך, נמי, הכתיב גם: "ועמקים יעטפו בר", שהוא באדר! ומדוע הם אמרו שהכבשות מתעברות בניסן?

ומתצינן: **ההוא קרא מדבר בהרפייתא, במקדימות להתעבר, דאתיין מאדר.** שאכן גם באדר הכבשות מתעברות, אבל אין אלו אלא המקדימות, ואילו רוב הכבשות אינן מתעברות עד ניסן.

ועדיין יש להקשות על כל אחד מן התנאים: הרי בפסוק נאמרו שני זמנים, אדר וניסן, ומנין ידע כל אחד באיזה זמן רוב הכבשות מתעברות, ובאיזה זמן אין מתעברות אלא מיעוטן?

בשלמא לדעת רבי מאיר, שלמד את דבריו מסדר הפסוק, כדכתיב:

א. "לבשו כרים הצאן" — בזמן ש"עמקים יעטפו בר", באדר.

ב. **ואיכא נמי, ויש גם צאן שמתעברות בזמן שהשבלים "יתרועעו אף ישירו", בניסן.**

מכאן למד רבי מאיר שעיקר זמן עיבור הצאן הוא באדר, שאז העמקים מתעטפים כבר.

אלא לרבי אלעזר ורבי שמעון, הסוברים שעיקר זמן עיבור הצאן הוא בניסן, שאז השבלים אומרות שירה, יש להקשות:

הרי לדבריהם, **איפכא מיבעי ליה** לכתוב לומר.

והרוב כבר התעברו בתשרי, ומדוע לא פירש את הפסוק להיפך, שהרוב מתעברות בניסן.

213. להלן הגמרא תבאר מנין למד רבי מאיר שהכבשות המתעברות בניסן הן המאחרות,

שהיה ראוי לכתוב לומר את דבריו בסדר הפוך:

א. "לבשו כרים הצאן" — בזמן שהשבלים יתרועעו אף ישורו, בניסן.

ב. ואיכא נמו, ויש גם צאן שמתעברות קודם לכן, בחודש אדר, בזמן ד"עמקים יעטפו בר"!

אלא, אמר רבא: אכן דכולי עלמא מודים שכך אמר הכתוב: "לבשו כרים רוב הצאן" בזמן ש"עמקים יעטפו בר", דהיינו באדר.

והכא, בענין ראש השנה למעשר בהמה — בהאי קרא קמיפלגי, נחלקו איך לדרוש את המקרא דלהלן:

נאמר [בדברים יד]: "עשר תעשר את תבואת זרעך".

ומכפל הלשון "עשר תעשר" דרשו חכמים:

בשני מעשרות הכתוב הזה מדובר: אחד — מעשר בהמה. ואחד — מעשר דגן [תבואה].

והכתוב בא להקישן זה לזה. ונחלקו התנאים איך להקישם:

רבי מאיר סבר: מקיש הכתוב את מעשר בהמה למעשר דגן:

מה כמו שמעשר דגן, סמוך לגמרו — עישורו!

שראש השנה למעשר דגן הוא באחד בתשרי [כפי שיתבאר בכרייתא להלן יב א], והוא ראש החודש הסמוך לגמר מלאכת התבואה. שהתבואה עומדת בשדות כל ימות החמה כדי שתתייבש. (214) ומכאן נלמד:

אף מעשר בהמה, סמוך לגמרו — עישורו. שראש השנה למעשר בהמה אף הוא חל סמוך לגמרו. דהיינו סמוך ללידת הולדות,

214. כך פירש רש"י.

ותמה הטורי אבן: אמנם חג הסוכות הוא חג האסיף, ובקיץ התבואה עומדת בשדות להתייבש. אך מדוע גמר התבואה לא נקרא כל זמן שהיא מונחת להתייבש בשדות?

ופירש הטורי אבן: "גמרו" שהוזכר בגמרא היינו גמר חיוב מעשר, ואמר רבי ינאי [בבא מציעא פח א]: אין הטבל מתחייב במעשרות עד שיראה פני הבית [ואפילו לפי מה שהגמרא רצתה לומר שם שאין צריך ראיית הבית, מכל מקום צריך אסיפה בגורן ומירווח. ואין עושים כך עד סמוך לתשרי שהתבואה התייבשה].

וכמו כן לענין מעשר בהמה, "גמרו" היינו זמן חיובו, ונחלקו תנאים במסכת בכורות [נו א] מאמתי הולד נכנס להתעשר; לדעת חכמים משעברו שבעה ימים, שהרי מהיום השמיני

ואילך הוא ראוי להקרבה, ורבי מאיר סובר שמיד משעה שנולד הוא נכנס להתעשר, אך במעי אמו אינו נכנס להתעשר.

ולדברי רבי שמעון גמרו היינו בשעת לידתו, דהיינו סמוך לתשרי, ואף לדברי חכמים שגמרו היינו ביום השמיני, תשרי נחשב סמוך לגמרו.

וכן כתב תוספות יום טוב בהסבר דברי רש"י. והתוספות כתבו שאף על פי שהתבואה והזיתים משיביאו שלישי נגמרה מלאכתן למעשר. [ומתחייב אם מכאן ואילך יכניסם לבית], מכל מקום אין דרך ללקטם — אלא משנגמרו.

והטורי אבן הבין מדבריהם שכוונתם שלקטת התבואה סמוכה לתשרי. ותמה, שהרי ניסן ואייר הם זמן הקציר, ועיין ערוך לנר.

שנולדים בחודש אב, שהוא החודש החמישי מאדר, ובו מסתיים עיבור הצאן.

ומכאן למד רבי מאיר, שראש השנה למעשר בהמה הוא באחד באלול.

ורבי אלעזר ורבי שמעון סברי: מקיש הכתוב את מעשר בהמה למעשר דגן:

מה כמו שמעשר דגן, ראש השנה שלו הוא אחד בתשרי (215) —

אף מעשר בהמה, ראש השנה שלו הוא אחד בתשרי.

שנינו במשנה: **באחד בתשרי ראש השנה לשנים.**

והוינן בה: **למאי הלכתא, לענין איזו הלכה מתחיל ראש השנה "לשנים" בתשרי?** (216).

אמר רב פפא: למנין שנות המלכים בשטרות.

שהיו רגילים לכתוב בשטר תאריך לפי מנין שנות המלך, "בשנת כך וכך לחיי המלך".

ומשהגיע אחד בתשרי מלאה שנה למלך. ואפילו אם התחיל למלוך בכ"ט אלול. בכל זאת משהגיע תשרי היו כותבים בשנת שתיים למלך.

דתנן [במסכת שביעית י ה]: שטרי חוב המוקדמין, שהתאריך הכתוב בהם הוא לפני שעת ההלואה, פפולין. השטר פסול, וההלואה נחשבת כמלוה על פה ולא כמלוה בשטר. (217)

ואילו שטרי חוב המאוחרין, שהתאריך הכתוב בהם הוא אחרי מועד ההלואה, כשרים.

וכדי שדע אם השטר שבא לפנינו הוא מוקדם או מאוחר. תיקנו יום קבוע שמתחילה בו שנת המלך. ועל ידי זה נוכל לדעת באיזה שנה למלך עומדים. והוסבר ענין זה בהרחבה בתחילת הפרק. (218)

ומקשינן: **והתנן, הרי שנינו בתחילת משנתנו:**

באחד בניסן ראש השנה למלכים.

אחר — מדוע חכמים קבעו יום קבוע למלכים — כאן יש לפרש את שאלת הגמרא כמו שפירשנו בפנים. עיין שם].

217. ההבדל בין מלוה בשטר למלוה על פה, הוא לענין הזכות לגבות מקרקעות הלוה שנמכרו לאחר, וקרקעות אלו נקראות "נכסים משועבדים": מלוה בשטר נגבית אפילו מנכסים משועבדים, אבל מלוה על פה אינה נגבית אלא מנכסים שברשות הלוה עצמו.

218. עיין לעיל ב א. ובהערה 16 שם. [ועיין לעיל הערה 1].

215. ומנין למדנו שראש השנה למעשר דגן הוא באחד בתשרי?

כתבו תוספות: דבר זה לא התפרש בגמרא. ויתכן שהטעם הוא משום שנאמר: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה", ולמדים בגזרה שוה "שנה" "שנה" מתשרי, כדלהלן בעמוד ב [ועיין שם תירוץ נוסף מתוספות ישנים]. ועיין שפת אמת.

216. כעין זה שאלה הגמרא לעיל ב א [בענין: אחד בניסן ראש השנה למלכים]. עיין שם. [וכתב הריטב"א שאף לדעת רש"י והריטב"א עצמו שפירשו לעיל את שאלת הגמרא באופן

וכי רב חסדא — מתניתין אתא לאשמועינן! וכי הוא בא להשמיענו דבר שנכתב במשנה עצמה? והרי במשנה עצמה כבר נאמר שראש השנה לשטרות הוא בתשרי. ובהכרח שיש לחלק בין מלכי ישראל למלכי האומות, וכדלעיל! (219).

ומתריצין: לא. רב חסדא לא בא להשמיענו את דברי המשנה.

אלא רב חסדא — קראי אתא לאשמועינן. ללמדנו את המקראות שמהם למדו חכמים שלמלכי אומות העולם מונים מתשרי, וכפי שהגמרא הביאה לעיל [ג א] את המשך דברי רב חסדא, שהביא ראיה לדבר מן המקרא.

ואיבעית אימא, ואם תרצה תאמר, שרב חסדא לא בא ללמדנו רק את המקראות שמהם למדו חכמים שלמלכי האומות מונים מתשרי, אלא גם את עצם הדין שלמלכי האומות מונים מתשרי הוא בא ללמדנו.

מפני שרב חסדא סובר שמשנתנו לא אמרה שבאחד בתשרי ראש השנה למלכי האומות.

ורב חסדא חולק על רב פפא, שהסביר כי מה ששנינו "באחד בתשרי ראש השנה לשנים", הכוונה לשטרות.

אלא כרבי זירא מתני לה, מפרש את משנתנו כדברי רבי זירא, וכדלהלן: (220)

דרבי זירא אמר: מה ששנינו "באחד בתשרי ראש השנה לשנים", הכוונה היא לתקופה,

ואמרינן על כך לעיל: למאי הלכתא, לאיזה צורך קבעו להם יום קבוע לראש השנה?

ואמר רב חסדא: לשטרות. שמלך אשר עמד באדר, הרי מיד כשהגיע אחד בניסן מונים לו בשטרות שנה שניה!

ואיך אמר רב פפא שאחד בתשרי הוא ראש השנה לשטרות?

ומתריצין: לא קשיא.

כאן, בתחילת המשנה, ששנינו אחד בניסן הוא ראש השנה למלכים, מדובר באדם שכתב בשטרו תאריך לשנות מלכי ישראל. וראש השנה שלהם הוא בניסן.

ואילו כאן, בהמשך המשנה, ששנינו אחד בתשרי הוא ראש השנה לשטרות, מדובר באדם שכתב בשטרו תאריך לשנות מלכי אומות העולם, וראש השנה שלהם הוא בתשרי.

ומקשינן על דברי רב פפא, שאמר "באחד בתשרי ראש השנה לשנים", היינו לשטרות.

אלא, מעתה יש להקשות: הא דאמר רב חסדא לעיל, על תחילת המשנה, שאחד בניסן ראש השנה למלכים:

לא שנו שאחד בניסן הוא ראש השנה למלכים אלא לענין מלכי ישראל. אבל למלכי אומות העולם — מתשרי מנינן.

219. ואין לומר שרב חסדא בא לפרש את המשנה, ולומר איזה מהן הוא ראש השנה למלכי ישראל ואיזה למלכי האומות, מפני שזה דבר פשוט שלמלכי ישראל יש למנות מניסן, כעין

220. התנא ששנה את משנתנו לא השמיענו

רב נחמן בר יצחק אמר הסבר אחר:

מה ששנינו שאחד בתשרי הוא "ראש השנה לשנים", הכוונה היא לדין, שהקדוש ברוך הוא דן באחד בתשרי את כל באי העולם, וגזור עליהם את כל מה שיעבור עליהם עד תשרי הבא.

דכתיב [דברים יא יב]: "תמיד עיני ה' אלהיך בה [בארץ ישראל] מראשית השנה ועד אחרית שנה".

שמחשבים לפי אחד בתשרי את זמן בריאת החמה והלבנה בשעת בריאת העולם, ואת חישוב תקופת החמה, דהיינו, ארבעת עונות השנה [תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופת ניסן ותקופת תמוז]. וכן את מולדות חודשי השנה.

ומשנתנו, כדעת רבי אליעזר היא, דאמר בתשרי נברא העולם.⁽²²¹⁾ וכל החישובים של התקופות והמולדות בנויים על כך שתחילת המהלך של השמש והירח היו בתשרי.

בתקופת ניסן, הרי שתקופת ניסן לעולם אינה מזדמנת אלא באחד מארבעת רבעי היממה. שהרי בין שנה לשנה יש $365\frac{1}{4}$ יום. ואילו שאר התקופות אינן יוצאת ברבע היממה, אלא ביניהן [כמבואר בעירובין שם], וכן דעת שמואל שם. אבל לדעת רבי אליעזר שהחמה ניתנה ברקיע בתקופת תשרי הרי רק תקופת תשרי מזדמנת ברבעי היום, ואילו תקופת ניסן אינה מזדמנת באחד מרבעי היום. [רש"י להלן יב א ד"ה חכמי ישראל, ותוספות כאן, ועיין עוד בדברי התוספות והגהות ר"ש מדעסוי].

יש נפקא מינה בדבר, לענין ברכת החמה שאנו מברכים את ברכת החמה כשתקופת ניסן מזדמנת בתחילת ליל רביעי [ברכות נט ב, ושלחן ערוך אורח חיים רכט ה], ודבר זה קורה אחת ל-28 שנים, וזהו כדעת רבי יהושע שבניסן נברא העולם. וכדעת שמואל. ודלא כדעת רבי אליעזר הסובר שבתשרי נברא העולם. ורב אדא חולק על דעת שמואל באורך שנת החמה.

והר"ש מדעסוי רמז לנפקא מינה זו. [ועיין הגהות יעב"ץ שתמה על מה שכתבו תוספות כאן שיש נפקא מינה מרובה בדבר.

שאחד בתשרי ראש השנה למלכי האומות, משום שאינו מדבר בענין אומות העולם. תוספות, ושאר הראשונים.

221. בתחילת ליל רביעי נבראו המאורות. ומולד הלבנה לא היה מיד. [עיין תוספות ואוצר הגאונים כאן].

ונחלקו תנאים [להלן י ב] מתי נברא העולם; לדעת רבי אליעזר העולם נברא בתשרי. והחמה נבראה בתחילת ליל יום רביעי [דהיינו בכ"ח אלול, ואדם הראשון קידש את חודש תשרי ביום שישי, שאז הוא נברא], ואז [בתחילת ליל רביעי] התחילה תקופת תשרי.

ולדעת רבי יהושע העולם נברא בניסן. והחמה נבראה בתחילת ליל רביעי, דהיינו בכ"ח אדר, ואדם הראשון קידש את ניסן ביום שישי, שאז הוא נברא. ואז, בתחילת ליל רביעי, התחילה תקופת ניסן.

דעת שמואל [במסכת עירובין נו א] ששנת החמה היא $365\frac{1}{4}$ יום, והרבע יום הנוסף הוא שש שעות, וזהו רבע מ-24 שעות היממה והשנה מחולקת ל-4 תקופות. כל תקופה היא 91 יום ועוד שבע וחצי שעות.

לדעת רבי יהושע, שהחמה ניתנה ברקיע

ודרשינן: **מראשית השנה** — נידון מה יהא בסופה, ב"אחרית שנה".

וממשיך רב נחמן בר יצחק לבאר:

וממאי ד"ראשית השנה", אחד בתשרי הוא!?

דכתיב [תהילים פא ד]: "תקעו בחדש, בראש חדש שופר, בכסה, כאשר הלבנה מתכסה, ליום חגנו". [לפי הרד"ק]

ב-ח איזהו חג שהחדש, הירח⁽²²²⁾ מתכסה בו?

כלומר, איזה חג חל בראש חדש, שאז בזמן המולד, מתכסה הלבנה, וגם אם היא מתגלית בו הרי היא קטנה מאוד, ואינה נראית היטב?

הוי אומר זה ראש השנה, שהוא החג היחיד שחל בראש חודש.⁽²²³⁾

וכתיב בפסוק הבא: "כי חק לישראל הוא, משפט לאלהי יעקב". שאלהי יעקב יושב בו במשפט.

מכאן שראש השנה הוא יום הדין.

ואגב שהבאנו את הפסוק "כי חק לישראל

הוא" מביאה הגמרא עוד ברייתות שדורשות פסוק זה בקשר לדין, שהקב"ה דן את העולם:

תנו רבנן:

נאמר: "תקעו בחדש שופר. כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב".

"חק לישראל הוא", שבית דין של ישראל קובעים בו את חוק [מצות] קידוש החדש.

מלמד הכתוב, שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין, אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החדש.

וכך אמר הכתוב: אם קבעו ישראל את החדש, הרי אז יהיה המשפט שעושה אלהי יעקב.

תניא אידך, ברייתא אחרת, שמפרשת את המקרא באופן אחר:

"כי חק לישראל הוא", שראש השנה הוא היום שבו הקדוש ברוך הוא דן את ישראל.

אין לי ללמוד מכאן שראש השנה הוא יום דין, אלא לישראל בלבד.

ורבנו משולם פירש, שהחדש מתכסה בו, היינו שאין מוזכר בתורה בפירוש מוסף של ראש חדש בענין ראש השנה, וכן אין מזכירים אותו בתפילת מוסף. תוספות, עיין שם. ועיין ריטב"א. וטורי אבן.

223. הקשה הפני יהושע: מדוע הגמרא הוצרכה ללמוד מסוף הפסוק ["בכסה ליום חגנו"] ולא ללמוד מתחילת הפסוק — "תקעו בחדש [בראש חדש] שופר"? שהרי אין תוקעים בשופר בראש חדש, אלא בראש השנה! עיין שם.

והגר"א בהגהת שלחן ערוך אורח חיים תקפ"א סעיף א סוף ד"ה ביום א, כתב שאין נפקא מינה בדבר].

222. כך פירש רש"י. ותמהו עליו שהרי אמרו ש"החדש מתכסה", ולא אמרו ש"הירח מתכסה"! [תוספות ביצה טז א].

והריטב"א הוכיח שהלבנה נקראת חודש [בסנהדרין מא ב] — "מאמתי מברכין על החדש" [דהיינו על הלבנה].